

Musa Xanbabazadə,
filoloq-ədəbiyyatşünas

Dramaturq Qafar Cəfərlinin "Qıl körpüsündə rəqs" janrına görə faciədir - iki pərdəli, on dörd şəkilli faciə. Faciənin nüvasində bir qətl hadisəsi durur və bu qətlin açılmasında hüquq-mühafizə işçiləri səbr-təmkinlə iş aparır və məlum olur ki, öldürülənlər aktrisa Fatma Xoşbəxt və oğlu Rufatdır. Qətl barədə polisi Fatma Xoşbəxtin kiçik bacısı Mərziyyə xanım məlumatlandırır.

Bu kiçik ekspozisiyadan sonra faciənin süjet xətti sadədən mürəkkəbə inkişaf edir, daha da təkmilləşir, yeni əhvalat və hadisələrlə zənginləşir və nəticədə düynünün açılmasına kömək edir.

Faciənin I hissəsində məlum olur ki, biznesmen Ruslan Vüqarlı həyat yoldaşı Fatma və oğlu Rufatla xoşbəxt yaşayır. Üzür dəbdəbə və təmtəraqda, yaşayır dinclik və rahatda. Sosial durumu əla, gün-güzəranı super, həyat tərzinə sanki həsədlə baxır göy və yer. Problemsiz həyata uyğun arvadı Fatma özünə Xoşbəxt təxəllüsü də yaraşdırır, dönüb olur Fatma Xoşbəxt: "Bəli, mən dünyanın ən xoşbəxt qadınıyam. Güzəl evim, qayğıkeş ərim, ağıllı oğlum, sevimli işim. İndi hamı məni on iki il əvvəl təxəllüs götürdüyüm Xoşbəxt adıyla "Fatma Xoşbəxt" kimi tanıyır. Allahım, bu xoşbəxtliyə görə sənə minnətdaram". (səh.13). Fatma Xoşbəxt və əri Ruslan Vüqarlı bilmədən, hiss etmədən xoşbəxt həyatlarında böyük bir bəla, böyük bir bədbəxtlik yuva qurmuş və ər-arvadın qurduqlarını gizli-gizli vurub-uçurmuş. O qədər xoşbəxt və bəxtiyar idilər ki, bədbəxtlik və fəsadların onlara yaxın düşdüyünü ağıllarına belə gətirmirdilər. Fəqət fələk, əmansız fələk vurdu onlara elə bir kötək səsi küllü-ələmə yayıldı. O ses faciə yaşadı. O ses matəmə döndü, xoşbəxt ailəni yer üzündən süpürüb-ətdi: oğul - narkomanlığa qarşandı, ata iflicdən öldü, ana və bala öldürüldülər. Ailə xoşbəxtlik içində üzərkən, şadlığından yerə-göyə sığmazkən Şeytan diksinir, qəzəblənir, hirsindən saqqalını dartırdır və əsəbiliklə belə deyir: "Bədbəxt qadın. Başa düşürsən ki, mənim istəyimdən konar sizlərə xoşbəxtlik yoxdur və ola da bilməz. Çünki ətrafın

dostlarımla doludur. Sizləri yaxşı tanıyıram. Zeif yerlərinizi də yaxşı bilərəm. Eyb etməz, gücümü görəndə aqlın başına gələr".(səh-16)

Şeytanın dostlarından biri elə Fatma Xoşbəxtin öz evindədir, onun tərbiyəsi altındadır. Fatma da, əri Ruslan da həmin dostu baxıb fəxarətlənir, gələcəyinə böyük ümidlə baxırlar. Bu "dost" onların qanından-südündən nəşət tapıb dünyaya gələn Rufatdır, çölü mələk, içi kələk Rufat. Zahirən quzu, daxilən qurd, canavar Rufat. Ata qatili, tiryək zölili Rufat. Varlı-zəngin bir ailəni kasıblaşdıran- yoxsullaşdıran Rufat: "Hər şey əlimdən çıxdı. Rufatın borclarını, gündəlik xərclərini ödəmək

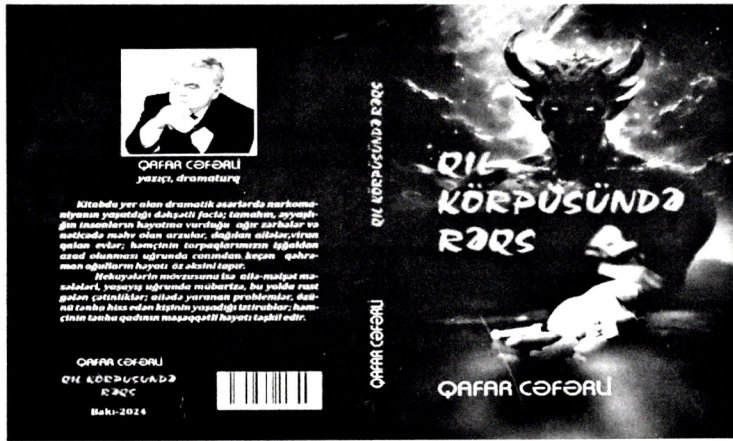
içində yatıb-duruuq... Əslində yaşadığım bu iyrenc həyatım üçün üreyimin dərinliyində bir peşmançılığım var. Amma sonrakı peşmançılıq heç vaxt fayda vermir". (səh.45)

Dramaturqun məntiq və yazı üslubundan məlum olur ki, Rufatın ata-anası hədsizcəsinə oğluna etibar etməsəydilər, onun üstündə nəzarəti gücləndirsəydilər, məktəblə əlaqə saxlasaydılar, repititorlarıyla sıx təmaslar qursaydılar Rufat əxlaq naqisliyi yaşamaz, xalqına-millətinə ata-anası kimi layiqli bir övlad olardı. Övladlarıyla öyünmə, övladlarıyla fəxr etmə bəla başa gəldi Ruslan Vüqarlı ailəsinə, yəni

nüfuzədi dairesini daraldır. Bu, cəmiyyətlə bağlıdır, cəmiyyətin intellektual səviyyəsiylə şərtlənir. Neqativliklərə qarşı cəmiyyət nə qədər susqun olsa, bir o qədər də tərbiyə mexanizmi passivləşər, özünün təmizləyici funksiyasını itirər. Fatma Xoşbəxt bu təkzibolunmaz həqiqətləri dərk etdiyindən əsərin II hissəsinin 14-cü şəklində özünü tamaşaçılara tutur, hamıya, hər kəsə ürək ağrısı ilə belə çağırış edir: "... Bilin ki, Rufatı və Rufatkimiləri əslində bizlər bədbəxt etdik: mən, sən və o. Biganəliyimiz, səhlənkarlığımız, qorxaqlığımız onları bədbəxt etdi. Buna görə Allah bizləri bağışlamaz.

İFLASÇILARIN FACİƏSİ

(Dramaturq Qafar Cəfərlinin "Qıl körpüsündə rəqs" faciəsi haqqında təəssüratlarım)

üçün yaraşığı evimi satmalı oldum. İndi bu kasıb daxma məskənim olub. Özüm də sevdiyim işdən çıxıb evdə oturdum. Doğrudan da, övladın vurduğu zərbəni yüz düşmən birləşsə, vura bilməz". (səh. 28-29) Fatma Xoşbəxtin dilindən səsləndirilən bu cümlələrdə həqiqət dil açıb danışır. Doğrudan da, böyük dərdədir əgər övlad od-ocağa olursa yad, çətin gündə, dar ayaqda ataya etmirsə imdad.

Pozur, pozur Rūfatın əxlaqını, zəhərləyir içini cazibəsinə düşdüyü narkomanlar sürüsü- Azərin (Azikin), Sərifin və digərlərinin at oynatdıqları bədxahlar tifaqı. Bu tifaq, bu banda hücum çəkir haqqa. Təslim olmayanları tutur şallağa. Gözaltı etdiklərinin qoparı varidatını, çapıbtalayır illərlə qram-qram qazandıqlarını. Satır özlərinin beşgünlük "xoşbəxtliyi" naminə, xoş gün-güzəranı eşqinə. Axırda da düşür barmaqlıqlar küncünə. Axır göz yaşları, başlayır tövbə-ətirafı, andamanları. Dinləyək Azərin (Azikin) polis rəisinin müavini Rövşən Əzizliyə dediklərini: "Rəis, həyat hekayəm elə beləcə də bitməli idi. Mənim və mənim kimilərin həyatı sanki qıl körpüsü üstündən keçir: Bu körpünün üstündə durub hətta rəqs etsək də, müvazinəti itirmək qorxusu bir an belə bizi tərk etmir, səksəkə

bu ailə uğradı iflasa, kimsədə də tələmədi xilasa. Şair demişkən, uşaq görməsə tərbiyə, o yem olar mürəngəyə.

Xoşbəxtlik, firavanlıq içində üzən Ruslan Vüqarlı ailəsinə sanki yuxudan oyadır övladları Rufat haqqında eşitdikləri. Ata-ana çəşbaş qalır, özünü itirir Rufatın hərəkətlərindən. Hiddətlənir, həyəcan içində çabalayır hər ikisi. Dərd selində üzdürür, ağır yük altında əzdirir, xırdalayır onları sevgiməhəbbətlərinin bu ilk nubarı, bu ilk tikəsi. Sarsıdır, balacalaşdırır onları nankor övlad hərcayiliyi, nankor övlad ləkəsi. Və anlayırlar ki, övlad tərbiyəsində buraxdığı səhvlər indi onlara qənim kəsilib: "... Xoşbəxtlik sevinci gözələrimi kor etdi. Elə kor oldum ki, aldığım nəfəs qədər mənə yaxın olan bədbəxtliyi hiss etmədim. Və bir gün ayılanda çox gec oldu. Hər şeyə vaxt tapsaq da, övladımıza vaxt ayırmadıq, onların gündəlik qayğılarını unutduq, məsuliyyətini anlamadıq, aramızda dostluq tellərini yarada bilmədik. Bəslədiyimiz hədsiz etibar və inam bizi uçurumun bir addımlığına gətirib çıxardı" (səh.47)

Yadlıq, biganəlik və laqeydlik tərbiyənin optimal güc və təsirini qat-qat azaldır, tərbiyənin islahədi-

Xoşbəxtlik bir evdə, bir ailədə olmur, olursa da, ömrü qısa olur. Xoşbəxtlik ətrafında, elinlə-obanla, insanların birliyi ilə olur..." (səh. 47,48)

Birlik-əlbirliyi, dilbirliyi, elbirliyi və bu birlik olmasa, bu birlik vəhdəti yaranmasa xalqa-millətə uzunömürlü xoşbəxtlik və rahatlıq çətin nəşib olar, tərbiyə insan ruhunun və aqlının dərinliklərinə çətin nüfuz edə bilər. Çox təəssüf ki, gözəl ana, gözəl insan, istedadlı aktrisa Fatma Xoşbəxt bütün bunları oğlunun və ərinin ölümündən sonra bütün çıpaqlığı ilə dərk edib anlayır. O, çox-çox əvvəllər anlamalıydı ki, əlbirliyi, dilbirliyi, elbirliyi məmləkətə, məmləkətin hər üzvünə gətirəcək diriliyi. Ərinin və oğlunun ölümü Fatma Xoşbəxtə anladır ki, hər dərdin, hər ağrının dərmanı-ələci əvvəllər fərdin özündə yox, həm də fərdi formalaşdıran mühitdə, bu mühitin vətəndaşlarındadır. Elə buna görə o, özünü atalara, analara-hamıya, hər kəsə tutaraq qəlb parçalayan bir fəryadla yalvarır: "Sizlərə səslənirəm, ey insanlar, ey analar, ey atalar! Ayıq olun, övladlarınızı qoruyun, onları qoruyun ki, rahat yaşaya bilərsiniz. Onları qoruyun ki, dünyadan rahat köçə bilərsiniz. Yoxsa faciəniz qaçılmazdır". (səh.48)

Fatma Xoşbəxtin əzmlı-qətiyyəti səsi qulaqlara çatmamış, beyinlərə batmamış Şeytanın tükürpədən (dəhşətli-vəhşətli) səsi oxucunu (tamaşaçı) çəkir öz cazibəsinə. Oxucu (tamaşaçı) qulaq kəsilir Şeytanın dəbdəbəli səsinə. Və inanır Şeytanın süd qoxulu nəfəsinə: "... Bu bədbəxt (Fatma Xoşbəxt nəzərdə tutulur - M.X) başa düşmədi ki, menden xilas olmaq mümkün deyil. Çünki mən hər birinin qəlbindəyəm. Mən sizinlə bir nəfəs alıram, bir addımlayıram. Məni qəlbinizdən çıxartmağa gücünüz çatmaz.

Nə qədər ki, həsəd, kin, tamah, şəhvət, əsəb, sübhə qəlbinizdə yuva qurub, bir o qədər mənim əsirim olarsız. Bu şeytani sifətlərdən qurtulmaq isə hər insanın işi deyil. Mənim istəyim olmadan heç biriniz xoşbəxt ola bilməzsiniz. Və unutmayın mən varam, mən yaşayıram. Mən son nəfəsimə kimi qəlbinizə hakim olaram". (səh.49)

Şeytan rəmzi bir surətdir. Fənalığa və xudbinliyə, inamsızlığa və inkarçılığa kökləyir insanı: Doldurur insanın içini eybəcərlik və pisliliklə. Naxışlayır ruhunu iblislik və xəbisliklə. Yükləyir insana paxıllıq və dağallığı. Körükləyir insanı pulçuluq və rüşvətə. Maddiyyat əsiri edir minləri, milyonları. Yazır talelərə çirkli-çirkli oyunları... Və nəhayət, yer üzündə nə qədər insan

İFLASÇILARIN FACİƏSİ

(Dramaturq Qafar Cəfərlinin "Qıl körpüsündə rəqs" faciəsi haqqında təəssüratlarım)

varsa, bir o qədər də şeytan var. Deməli, Şeytan elə insanın iç

dünyasındadır, insanla yanaşı addımlayır, onu gah qıdıqlayır, gah da rahat buraxır. Əgər insan ucalmaq, çirkin ehtirasları daxilindən silib atmaq istəyirsə, ağılın ziyası ilə könlün nurunu birləşdirməlidir. Yalnız bu vəhdətdə həqiqət xəyanəti, xeyirxahlıq bədxahlığı, gözəllik çirkinliyi məhv edəcək və insan şeytana basılmayacaq.

Qafar Cəfərli "Qıl körpüsündə rəqs" faciəsində vətəndaş ilə cəmiyyət arasında baş verən uçurumu dramatik konflikt kimi ön plana çəkməklə, hər şeydən əvvəl,

belə bir ideyanı ifadə etmişdir ki, varlığında neqativ duyğular yaşadan insanlar (narkomanlar) real başlanğıcdan məhrum bir varlıqda heç cür çiçəklənə bilməzlər və onların çabaları nə qədər inadlı, nə qədər səbatlı olsa belə, mühitin amansız zərbələrindən alt-üst olacaq, qurmaq istədikləri kaşanəlik bərbadlığa uğrayacaq, nə özləri, nə də ardıcılıları sabaha sağ-salamat çıxmayacaq. Çünki zaman, ədalətli zaman kimi (kimləri) uğratsa iflasa, onu (onları) heç kimin (heç kimlərin) gücü çatmaz xilasa.